

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK: 336.5 (575.1)**

VOXIDOV OYBEK ROZIQOVICH

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARI
RESURS BAZASINI MUSTAHKAMLASH YO‘LLARI**

08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: i.f.d., prof. Burxanov A.U.

Toshkent shahri – 2024 yil

MUNDARIJA:

Kirish	3
I BOB. TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI MUSTAHKAMLASHNING ILMIY-NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI	12
1.1. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlashning ilmiy-nazariy asoslari	12
1.2. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash borasida ilmiy-nazariy qarashlar	22
1.3. Tijorat banklari resurs bazasi barqarorligini ta'minlashni me'yoriy-huquqiy asoslari	37
I bob bo'yicha xulosa	51
II BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINING AMALDAGI HOLATI VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI.	54
2.1. Tijorat banklari majburiyatlarining amaldagi holati tahlili.	53
2.2. Tijorat banklari kapitali tarkibi va o'zgarishi dinamikasi.	75
2.3. Tijorat banklari resurs bazasi barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik modeli.	89
II bob bo'yicha xulosa	99
III BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI MUSTAHKAMLASH YO'LLARI.	106
3.1. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash bilan bog'liq bo'lgan muammolar	101
3.2. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash yo'llari	111
III bob bo'yicha xulosa	122
Xulosa va takliflar	123
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	127

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zaruriyati. Jahonda tijorat banklari aktivlari va passivlari sifatini oshirish bank tizimi faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, mijozlarning kreditlarga talabini qondirish, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlashnishing zaruriy shartlaridan biri hisoblanadi. Bu esa tijorat banklarida resurslar manbaini kengaytirish va ularning barqarorligini ta‘minlash hamda aktivlar hajmini oshirish orqali bir tomondan ularning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash bo‘lsa, ikkinisi tomondan iqtisodiy o‘shishga turtki berish jihatidan muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, AQSH Federal depozitlarni sug‘urtalash korporatsiyasi (The Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC)) ma‘lumotlariga ko‘ra “AQSH bank tizimida depozitlarning umumiy hajmida talab qilib olinguncha bo‘lgan depozitlarning salmog‘i 20 foizdan oshmasligi ta‘minlangan”.¹ Bu o‘z navbatida tijorat banklari resurslari barqarorligini ta‘minlagan holda bank aktivlari daromadlilik va likvidlilik ta‘minlash va pirovard natijada, tijorat banklari moliyaviy barqarorlik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Jahonda tijorat banklari resurslari barqarorligini ta‘minlash, banklarda transformatsiya riskini va valyuta risklarini kamaytirish orqali aktiv operatsiyalarining daromadlilik va ularning risklilik darajasi o‘rtasidagi mutanosiblikni ta‘minlash, tijorat banklarining xalqaro fond bozoriga chiqishi va mablag‘larini jalb etishiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tijorat banklari resurslari tarkibidagi nomutanosibliklarni bartaraf etish, resurs jalb qilish manbalarini kengaytirish, xalqaro miqyosda tijorat banklarining inqirozga yuz tutishi xavfini pasaytirish, tijorat banklari faoliyatiga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, moliya bozorida mijozlarni kreditga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish, xalqaro miqyosda tijorat banklari resurs bazasini yanada kengaytirish va mustahkamlash masalalari bu boradagi ilmiy tadqiqot

¹ <https://www.fdic.gov> AQSH Federal Depozitlarni Sug‘urtalash Korporatsiyasi (FDIC) rasmiy sayti statistik ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblandi.

ishlarining ustuvor yoʻnalishlaridan hisoblanadi.

Oʻzbekistonda moliya bozorining asosiy elementini tijorat banklari tashkil etib, bank tizimida davlat ulushini pasaytirish, banklar rentabellik koʻrsatkichlarini oshirish, aholiga qulay va jozibali innovatsion xizmatlarni koʻrsatishni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan “bank tizimi aktivlarining umumiy hajmida davlat ulushi boʻlmagan banklar aktivlari ulushini joriy 15 foizdan 2025-yilga kelib 60 foizgacha oshirish hamda banklar majburiyatlarining umumiy hajmida banklarning xususiy sektor oldidagi majburiyatlari ulushini joriy 28 foizdan 2025-yil yakuniga 70 foizgacha oshirish”² borasida vazifalar belgilab berilgan. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishda tijorat banklari resurslari mustahkamligini taʼminlash va resurs jalb qilishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026-yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning Taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida”, 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son “2020-2025-yillarga moʻljallangan Oʻzbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi toʻgʻrisida”gi farmonlari, 2018-yil 23-martdagi PQ-3620-son “Bank xizmatlari ommabopligini oshirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”, 2017-yil 12-sentyabrdagi PQ-3270-son “Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirishga doir chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi qarori va boshqa ushbu sohadagi normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yoʻnalishlariga bogʻliqligi. Mazkur tadqiqot ishi respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. “Demokratik va huquqiy jamiyatni maʼnaviy-ahloqiy va madaniy

²Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son “2020-2025-yillarga moʻljallangan Oʻzbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi toʻgʻrisida”gi Farmoni.